

ปัญหาการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน*

PROBLEMS OF PALI LANGUAGE STUDY OF THAI SANGHA AT PRESENT



พระครูวิกรมธรรมธัช (พีระ ปิยธมโม), เตื่อนใจ ผางคำ

Phrakhruwikromthammathach (Peera Phiyathammo), Tuenjai Phangkhram.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด

Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus

Corresponding Author E-mail: tuenjaiphangkhram@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัญหาการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ผลการศึกษา พบว่า สมัยปัจจุบันนี้เป็นยุคที่ผู้คนต้องดิ้นรนในการเลี้ยงชีวิตมากขึ้น เพราะ 1) จำนวนประชากรโลกและประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น 2) กระแสวัตถุนิยมแรงจากเหตุผลทั้ง 2 ข้อนี้ การปรับปรุงหลักสูตรเพื่อส่งเสริมให้มีผู้สนใจเรียนบาลีมากขึ้นนั้น ควรเน้นไปที่เยาวชนชาวพุทธทั้งหมดที่อยู่ในวัยศึกษา โดยเริ่มจากระดับมัธยมต้นจนถึงระดับอุดมศึกษา รวมทั้งสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรมด้วย โดยสร้างแรงจูงใจ เช่น เมื่อเรียนหลักสูตรภาษาบาลีในโรงเรียนมัธยม จบมัธยมปลายแล้ว จะได้รับโควตาพิเศษให้เข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาที่มีชื่อเสียง ในประเทศไทย โดยกำหนดว่าต้องสอบผ่านระดับบาลีศึกษา ตามที่ทางโรงเรียนจัดสอบวัดผลเองสำหรับนักเรียนทั่วไป ส่วนสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรม เมื่อสอบ ปธ. 1-2 ได้ ก็ให้สิทธิ์ศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง ฟรีในระดับปริญญาตรี ถ้าสอบประโยค 3 ได้ ให้ศึกษาฟรีในระดับปริญญาโท และถ้าสอบได้ ปธ. 6 ถึง 9 ให้ศึกษาฟรีในระดับปริญญาเอก หากมีการปรับปรุงหลักสูตร กำหนดกลุ่มเป้าหมาย และประโยชน์ที่จะได้รับอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน จะทำให้การศึกษาภาษาบาลีน่าสนใจมากขึ้น

คำสำคัญ: คณะสงฆ์ไทย; การศึกษา; ภาษาบาลี

* Received September 23, 2021; Revised October 11, 2021; Accepted November 1, 2021

Abstract

Objective of this article was to study the problems of studying the Pali language of Thai Sanghas at present. The results of the study were found that nowadays was the age which people need to struggle more to sustain life because 1) the overall world population and Thailand were increasing, 2) materialism current getting strong. From these two reasons, curriculum improvements to encourage more people to learn Pali. The focus should be on all Buddhist youths who were of school age, starting from the junior high school to the higher education, including novices of PhraPariyattidhamma schools by motivating. For example, after graduating from high school, letting them take a Pali language course. The special quota was to grant them to study in the famous institutions in Thailand by specifying passing the Pali level examination as the school organized for general schools, whereas the novices of PhraPariyattidhamma schools passed the exams for Pali. 1-2, given the right to study in both monastic universities for free at the bachelor's degree level, free at the master degree level if they passed Pali 3, and free at the Ph.D. level if they passed Pali. 6-9. If there was a course improvement, target audience determination, and the benefits that would be obtained clearly would create the Pali studies more interesting.

Keywords: Thai Sangkhas; Pali; At Present

บทนำ

ภาษาบาลี มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับพระพุทธศาสนาเนื่องจากเป็นภาษาที่ใช้บันทึกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ภาษาบาลีนั้นเดิมเป็นภาษาที่ประชาชนทั่วไปในอินเดียหรือชมพูทวีปใช้พูดกันทั่วไป ในการประกาศศาสนาพระพุทธเจ้าจึงได้เลือกใช้เป็นภาษาในการประกาศคำสอนของพระองค์ที่ได้ตรัสรู้มาเพราะจะสามารถเข้าถึงประชาชนส่วนมากในชมพูทวีป ในการประกาศศาสนายุคแรก ๆ การใช้ภาษาบาลีเป็นการใช้สื่อสารกันโดยพูดการสนทนาและท่องจำกันเท่านั้น หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปรินิพพานแล้วได้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่เพื่อการท่องจำได้ง่าย จนถึงกาลสังคายนาครั้งที่ 5 คณะสงฆ์จึงได้มีมติกันว่าควรจะบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อไม่ให้คำสอนของพระพุทธองค์ผิดเพี้ยนไปจากเดิมและคงความถูกต้องตลอดไป

ยุคของพระเจ้าอโศกมหาราชได้ปรึกษากับคณะสงฆ์ลงมติร่วมกันว่าจะส่งสมณทูตออกไปประกาศศาสนาในดินแดนต่าง ๆ เพื่อให้พระพุทธศาสนาแผ่หลายออกไป จึงได้ทรงส่งสมณทูตออกไป 9 สาย ในสายที่ 9 นี้ได้เดินทางมายังสุวรรณภูมิในประเทศไทยด้วยเมื่อ

พระพุทธศาสนาแผ่หลายออกไป ภาษาบาลีเป็นเรื่องที่สำคัญมากเพราะเป็นภาษาที่ใช้บันทึกคำสอนไว้นั่นเอง ฉะนั้นในประเทศต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาจึงได้ส่งเสริมให้มีการศึกษาภาษาบาลีเกิดขึ้นอย่างจริงจัง รวมถึงประเทศไทยเมื่อเวลาผ่านไปสังคมเปลี่ยนไป ประชาชนที่นับถือพระพุทธศาสนาหรือที่เรียกว่า พุทธบริษัท ก็เปลี่ยนไปตามกระแสนิยม คือ กระแสวัตถุนิยมให้ความสนใจกับศีลธรรมคำสอนของพุทธศาสนาน้อยลง การบวชเรียนภาษาบาลีจึงน้อยลงทำให้วงการศึกษาของพระพุทธศาสนาได้รับผลกระทบอย่างมาก ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับปัญหาการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันนี้

การศึกษาสมัยพุทธกาล

การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยเริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อไหร่และมีการจัดการศึกษากันในรูปแบบใด การที่จะทราบถึงระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยนั้นต้องย้อนกลับไปดูการศึกษาของคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลว่าในสมัยนั้นคณะสงฆ์มีรูปแบบการศึกษากันแบบไหนเพราะคณะสงฆ์ไทยนั้นเป็นคณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเช่นกัน การจัดการศึกษาในสมัยพุทธกาล ผู้ที่เข้ามาศึกษาพระปริยัติธรรมนี้ส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุสามเณรผู้มีศรัทธาที่ได้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา บุคคลที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วมีภารกิจที่ต้องทำสองประการ ประการแรก คือ คันถธุระ การศึกษาพระธรรมวินัยซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนเอาไว้ การศึกษาชนิดนี้เน้นภาคทฤษฎี ประการที่สอง คือ วิปัสสนาธุระ การเรียนพระกรรมฐานโดยเน้นลงไปที่การปฏิบัติทางกาย วาจาและใจ สำหรับการศึกษาที่เรียกว่า คันถธุระนั้น ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้น พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนสาวกเป็นประจำทุกวันด้วยการแสดงพระธรรมเทศนา คำสั่งคำสอนที่ทรงแสดงนั้น คือ ทรงสั่งสอนพระสัทธรรมเทศนาแก่พุทธบริษัทซึ่งมีเป็นประจำทุกวัน ผู้ที่ฟังก็มีทั้งพระภิกษุสงฆ์และคฤหัสถ์สำหรับพระภิกษุสงฆ์นั้น เมื่อได้ฟังพระสัทธรรมเทศนาของ พระพุทธเจ้าแล้วก็นำมาถ่ายทอดแก่สัททวิhariกและอันเตวาลิกตอ กันไป การศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้านี้เรียกว่า คันถธุระหรือการศึกษาพระปริยัติธรรม พระพุทธเจ้าทรงแสดงด้วยภาษาบาลี (พระมหาปริดา สกฺกมฺโม, 2550)

พระธรรมคำสอนของพุทธเจ้า ที่ทรงสั่งสอนนี้ เรียกกันว่า สัตถุศาสน์ ซึ่งมีความละเอียดลึกซึ้งคัมภีรภาพ ดังในปฐมสมโพธิกถาแสดงพระพุทธประวัติไว้ตอนหนึ่งว่า หลังจากตรัสรู้แล้ว สัปดาห์ที่ 5 เมื่อครั้งประทับ ณ ภายในต้นอชปาลนิโครธหรือต้นไทร พระพุทธองค์ทรงพิจารณาถึงธรรมที่ได้ตรัสรู้มาทรงเห็นว่าเป็นธรรมที่มีความหมายสูงมละเอียด ก็ทรงบังเกิดความท้อพระทัยว่า จะมีสักกี่คนที่ฟังธรรมของพระองค์ที่ทรงตรัสสอนได้เข้าใจ พระทัยหนึ่งก็ทรงดำริในพระทัยว่า จะไม่แสดงธรรมแก่ใครเลย แต่ด้วยอาศัยพระมหากรุณาธิคุณ และพิจารณาถึงอภัยภัยของคนในโลกแล้ว ทรงเห็นว่ามี ความแตกต่างทางระดับสติปัญญาของคนแบ่งออกได้ 4 กลุ่ม เปรียบเหมือนบัว 4 เหล่า พระพุทธองค์จึงทรงตรัสสอนพระทัยที่จะแสดงธรรมโปรดเหล่า

เวไนยนิกรเหล่านั้นให้รู้ถึงหลักธรรม แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติตาม (พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), 2545)

การจัดการศึกษาในสมัยพุทธกาลนั้นยังไม่มีมีการจัดการศึกษาที่เป็นระบบอย่างปัจจุบันนี้ การศึกษาในสมัยพุทธกาลแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 แบบ คือ 1) การศึกษาในภาคทฤษฎี เรียกว่าคันถธุระ โดยมีพระพุทธเจ้าทรงสอนเอง ด้วยวิธีการแสดงธรรมเทศนา เนื้อหาในการศึกษา คือเรื่องหลักประพฤติปฏิบัติของภิกษุ ทั้งในเรื่องกฎระเบียบและหลักปฏิบัติเกี่ยวกับสมาธิ และ 2) วิปัสสนาธุระ เป็นการลงมือปฏิบัติสมาธิที่ได้เรียนรู้ในภาคทฤษฎีจากพระพุทธองค์ แล้ว จึงสรุปว่าการศึกษาในสมัยพุทธกาลมีการจัดการเรียนการสอน 2 แบบคือภาคทฤษฎี คือ คันถธุระและภาคปฏิบัติ คือ วิปัสสนาธุระ

การจัดการศึกษาในสมัยหลังพุทธกาล

การจัดการศึกษาในสมัยพุทธกาลนั้นมีอยู่ 2 แบบ คือ ภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ เป็นการศึกษาที่มีจุดหมายอย่างเดียว คือ การเข้าถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต การศึกษาในสมัยนั้นยังไม่มีมีการจัดบันทึกใด ๆ เป็นการเรียนแบบปากเปล่า เรียกว่า มุขปาฐะ การเรียนแบบนี้ยังต่อเนื่องมาถึงสมัยหลังพุทธกาลคือ หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานพระสงฆ์พุทธสาวกซึ่งมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน ได้ทำการสังคายนารวบรวมพระธรรมและพระวินัยซึ่งเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดหมู่ รวมเรียกว่า พระไตรปิฎก ซึ่งมีทั้งหมด 84,000 พระธรรมขันธ์ จัดไว้เป็น 3 หมวด คือ หมวดพระวินัย หมวดพระสูตร และหมวดพระอภิธรรม (มาณพ พลไพรินทร, 2526) และยังสอดคล้องกับ กรมการศาสนา. (2526) ที่กล่าวว่า หมวดที่ 1 คือ พระวินัยมี 21,000 พระธรรมขันธ์เรียกว่า พระวินัยปิฎก ว่าด้วยเรื่อง ระเบียบ กฎข้อบังคับ ควบคุมกิริยามารยาท ของภิกษุสงฆ์มีทั้งข้อห้ามและขออนุญาต ทั้งนี้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในหมู่สงฆ์ หมวดที่ 2 คือพระสูตร มี 21,000 พระธรรมขันธ์ เรียกว่า พระสูตรปิฎก ว่าด้วยเรื่องราวนิทาน ประวัติศาสตร์ที่พระพุทธองค์ ทรงสั่งสอนและทรงสนทนากับบุคคลทั้งหลายอันเกี่ยวกับ ชาดกต่าง ๆ ที่ทรงสอนเปรียบเทียบเป็นอุปมาอุปมัย เป็นต้น หมวดที่ 3 คือ พระอภิธรรมหรือปรมัตถะมี 42,000 พระธรรมขันธ์ เรียกว่า พระอภิธรรมปิฎก ว่าด้วยเรื่อง เฉพาะคำสอนที่เป็นแก่น เป็นปรมัตถ์ในรูปปรัชญาล้วน ๆ ทั้งหมดนี้รวมเรียกว่า พระธรรมวินัย ในครั้งแรกการศึกษายังคงทรงจำสืบทอดกันมาด้วยวิธี มุขปาฐะ คือ ทองจำด้วยปากเปล่า

เวลาล่วงเลยมาถึงการสังคายนาครั้งที่ 5 จึงมีการจารึกลงในใบลานไว้เป็นหลักฐานด้วยภาษาบาลีหรือภาษามคธ ทั้งนี้ด้วยเล็งเห็นว่าในภายหน้า บุคคลจะทรงจำพระไตรปิฎกไว้ไม่ได้ทั้งหมดและจากการที่พระไตรปิฎกได้ ถูกจารึกไว้ด้วยภาษาบาลีภิกษุสงฆ์สาวกโดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายเถรวาท จึงหันมาศึกษาภาษาบาลีให้เป็นความรู้พื้นฐานก่อน จากนั้นจึงศึกษาพระไตรปิฎกต่อไป ทั้งนี้เพื่อรักษาพระธรรมวินัยดั้งเดิมของพระพุทธองค์ไม่ให้คลาดเคลื่อนหรือวิปลาสไปตามยุคตามสมัย การศึกษาสมัยหลังพุทธกาลนี้ เริ่มมีการจัดบันทึกเป็นตัวอักษรแล้วในการสังคายนา

ครั้งที่ 5 นั้นเอง เพื่อให้พระธรรมและพระวินัยที่พระพุทธเจ้าสั่งสอนสืบทอดต่อไปอย่างถูกต้องตามพุทธพจน์มากที่สุด

ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้เจริญแพร่หลายไปยังนานาประเทศจึงมีการคัดลอกพระไตรปิฎกไว้เป็นภาษาของตน (พระมหาทองดี ปญาวชิโร, 2545) การเรียนพระไตรปิฎกยังคงเป็นไปแบบเดียวกันกับสมัยพุทธกาล หากแต่มีพระธรรมวินัยเป็นศูนย์รวมแทนพระบรมศาสดา พระภิกษุสามเณรศึกษาอยู่กับพระอุปัชฌาย์อาจารย์ซึ่งเป็นผู้แตกฉานในพระไตรปิฎก เป็นที่เคารพนับถือของคณะสงฆ์และสาธุชนทั่วไป วิธีการเรียนก็จะเป็นไปตามแบบฉบับของท่าน มีพระคณาจารย์หลายรูปที่เป็นหลัก คือ พระมหากัสสปะ พระอานนท์ พระอุบาลี เป็นต้น ส่วนการศึกษาเล่าเรียนในเวลาต่อมานั้น มีการ วางระบบวัดกุ่มขึ้น ถ้าผู้ศึกษาเป็นพระภิกษุก็เรียนพระไตรปิฎกโดยตรง ถ้าหากเป็นสามเณร ท่านจะ ให้เรียนเฉพาะพระสูตรตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกพร้อมอรรถกถา ยังไม่ให้เรียนพระวินัยปิฎก เมื่ออุปสมบทแล้วจึงให้เรียนพระวินัยปิฎก ดังหลักฐานซึ่งมีอยู่ตอนหนึ่งในคัมภีร์อรรถกถาพระวินัย สมันตปาสาทิกา เรื่องตติยสังคายนา กล่าวถึงการเรียนพระพุทธพจน์ของสามเณรตีสสะ ตีสสะทั้งที่ยังเป็นสามเณรศึกษาเล่าเรียนพระพุทธพจน์ทั้งหมด พร้อมทั้งอรรถกถาวันพระวินัยปิฎก ก็ในเวลาอุปสมบทแล้วยังไม่ได้พรรษาเลย ได้เป็นติปิฎกธร (ผู้ทรงไตรปิฎก) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536)

ตั้งแต่สมัยพุทธการเป็นต้นมาหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศศาสนาและมีผู้มีศรัทธายอมรับนับถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นสรณะคือที่พึ่งสูงสุดและออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา จากนั้นมาพระพุทธองค์ได้ทรงวางแผนการศึกษาไว้เป็น 3 ชั้น คือ ปรียัติปฏิบัติและปฏิเวธ ปรียัติเปรียบเหมือนแผนที่ชี้ทางที่จะให้ถึงแหล่งชุมทรัพย์ทางปัญญา ปฏิบัติเปรียบเหมือนการออกเดินทางค้นหาทรัพย์นั้นตามแผนที่ที่ชี้ทางให้ปฏิเวธ เปรียบเหมือนการเดินทางถึงจุดหมาย ขาดหลักใดหลักหนึ่ง ความสำเร็จย่อมเกิดขึ้นได้ยาก (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2541) ซึ่งมีคำอธิบายดังนี้ คือ 1) ชั้นปรียัติได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นับเป็นองค์ประกอบสำคัญโดยความ เป็นพื้นฐานของการปฏิบัติและการศึกษาเล่าเรียนปรียัติธรรมนั้นเป็นการศึกษาภาคทฤษฎีซึ่งหมายถึง การศึกษาพระธรรมวินัยให้มีความรู้เป็นพื้นฐานโดยแจ่มแจ้ง เพื่อให้เกิดความกระจ่างแจ้งว่า คำสอนของพระพุทธองค์ที่จัดเป็นธรรมบทนั้นบ่งชี้ว่าด้วยเรื่องอะไร ถ้าผู้เรียนจะน้อมนำเอาธรรม คำสั่งสอนมาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางหรือแสงประทีปแห่งชีวิตจะทำอย่างไรและเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะได้ผลอย่างไร เป็นต้น 2) ชั้นปฏิบัติ ได้แก่ การน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนที่ได้เรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีนั้นมาสู่ภาคปฏิบัติ คือนำมาประพฤติปฏิบัติจริง ๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจาและใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นำเอาหลักธรรมที่เรารู้แล้วนั้นมาเป็นแนวทางแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะของตน และ 3) ชั้นปฏิเวธ ได้แก่ ผลของการปฏิบัตินั้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยบุคคล เป็นต้น ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติซึ่งทำให้อยู่ฐานะจากปุถุชน ธรรมดาขึ้นมาเป็นพระอริยบุคคล การบรรลุธรรมขั้นนั้น ๆ ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัตินั้นไม่มีใครมา ยกย่องหรือแต่งตั้งให้แต่การยก

ฐานะดังกล่าวเป็นไปโดยอัตโนมัติหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือฐานะหรือตำแหน่งพระอริยเจ้านั้นไม่มีการแต่งตั้งให้จรรู้ได้ด้วยตนเองคือเป็นปัจจัยตั้ง

การศึกษาสมัยหลังพุทธกาล คือ หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าปรินิพพานและ ในช่วงแรก ๆ ยังเป็นการศึกษาแบบท่องจำตอกกันอยู่เช่นเดิม จนถึงสังคายนาครั้งที่ 5 ได้มีการจัดบันทึกหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าลงในใบลาน ซึ่งภาษาที่ใช้บันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้า คือ ภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาที่พระพุทธองค์ทรงเลือกที่จะใช้ในการประกาศศาสนาตั้งแต่แรกแล้วนั่นเอง เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและเพื่อรักษาพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้าให้คงเดิมไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา คณะสงฆ์ทุก ๆ ประเทศที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาทจึงได้มีการส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนภาษาบาลี รวมทั้งคณะสงฆ์ไทยด้วย

ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในยุคปัจจุบัน

การศึกษาพระปริยัติธรรม เริ่มต้นมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว ซึ่งเป็นการศึกษาจากพระพุทธเจ้าโดยตรงบ้าง จากพระสาวกบ้าง เป็นการเรียนแบบ “มุขปาฐะ” คือท่องจำด้วยปาก (กรมการศาสนา, 2527) หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว รูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรมได้เปลี่ยนไปจากเดิมกล่าวคือ ได้มีการศึกษาเล่าเรียนจากครูอาจารย์ในสำนักต่าง ๆ หลายสำนัก นอกจากจะมีสถานศึกษา คือ สำนักเรียนเกิดขึ้นแล้วก็ยังมีหลักสูตรสำหรับศึกษาเล่าเรียนอีกด้วย หลักสูตรที่จัดให้ผู้เรียนได้ศึกษาเล่าเรียน คือ พระไตรปิฎกซึ่งจัดเป็นวิชาหลักของการศึกษา ครั้นพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิประมาณ พ.ศ. 500 ซึ่งนำโดยพระโสณะ และพระอุตตระ และหลังจากนั้นตามประวัติการเผยแผ่พระพุทธศาสนายังไม่ทราบความเคลื่อนไหวใด ๆ อีกเลยจนกระทั่งถึงสมัยล้านนาเป็นต้นมาปรากฏว่าพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในดินแดนล้านนาได้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมได้มีการศึกษากันอย่างจริงจัง

การศึกษาภาษาบาลีซึ่งเป็นภาษาสำคัญเพราะเป็นภาษาที่ใช้จดบันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้านั่นเอง การศึกษาภาษาบาลีที่เริ่มเห็นเด่นชัดคือในยุคสุโขทัยเป็นราชธานีนั้น เป็นยุคเริ่มก้าวหน้าเพราะท่านผู้เป็นประมุขของประเทศในบางรัชกาลถึงกับทรงศึกษาภาษาบาลีและทรงมีความรู้จนถึงระดับแตกฉานในระยะเวลาสืบ ๆ มาจนถึงกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีก็ตีกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีก็ตีการศึกษา ภาษาบาลีมีความก้าวหน้ายิ่งขึ้น เพราะพระราชาธิบดีผู้เป็นประมุขในยุคนั้น ๆ ทรงเป็นพระราชอุปัฏฐาก ทรงทำนุบำรุงยกย่องเชิดชู เพราะทรงถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นประธานของประเทศ การศึกษา ภาษาบาลีจึงเป็นกุญแจสำหรับไขซึ่งพระศาสนธรรมอันบรรจุนอยู่ในภาษาบาลีจนสามารถนำออกแสดงได้เป็นภาษาของตน จึงเป็นกรณีพิเศษที่สำคัญประการหนึ่งของพระพุทธบุตรในพระพุทธศาสนา ทั้งในทางสั่งสอนและศึกษาเล่าเรียน ในอดีตกาลฉันทใด ในปัจจุบันกาลก็ฉันทนั้น (สนามหลวงแผนกบาลี, 2536) ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้ทรงเป็นอุปถัมภ์กษัตริย์ทำนุบำรุงสนับสนุนการศึกษาเล่าเรียนพระ

ปรียัติธรรม และทรงยกย่องพระภิกษุ สามเณรที่เรียนรู้พระปรียัติธรรมแผนกบาลีให้มีฐานันดรตามฐานานุกรม รวมทั้งการพระราชทานพระบรมราชาูปถัมภ์ในด้านต่าง ๆ เช่น การอุปสมบทนาคหลวง การถวายนิยัตินิเทศ และพระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์แก่พระภิกษุสามเณร และสำนักเรียนที่ดีเด่น เป็นต้น (พระธรรมปัญญาภรณ์ (สุชาติธมฺมรตโน) และ พระมหาทองดี ปัญญาชีโร, 2548)

การศึกษาพระปรียัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์นั้น ซึ่งเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นเพื่อผลต่อบุคคลากรที่มีคุณภาพพร้อมไปด้วยคุณธรรม เพื่อสนองงานพระศาสนา ดังนั้น หลักเกณฑ์ของการคัดเลือกในแต่ละชั้นภูมิจึงมีความเข้มข้นทั้งในเนื้อหา รูปแบบและวิธีการ ทั้งนี้เพื่อให้ได้บุคคลากรที่มีคุณภาพเพียบพร้อมด้วยคุณธรรมจริง ๆ ไว้รับใช้งานพระศาสนา ซึ่งการศึกษาพระปรียัติธรรม แผนกบาลีถือกันว่าเป็นบุญกุศลของผู้ศึกษาที่ได้ใช้ความวิริยะอุตสาหะของตนเล่าเรียนจนถึงสอบได้ในชั้นประโยคนั้น ๆ จึงให้การยกย่องรับโดยทั่วไป ทั้งผู้สอบผ่านในชั้นภูมินั้น ๆ ได้แสดงภูมิรูป ภูมิธรรม สมกับชั้นภูมิสมฐานะ ทำให้ศักดิ์ศรีและคุณค่าของผู้ใฝ่รู้ต่อการศึกษายังคงอยู่แม้ในปัจจุบัน และเป็นความภาคภูมิใจของครูบาอาจารย์และญาติโยมทั้งหลายที่เห็นพระภิกษุสามเณร ศึกษาพระปรียัติธรรมแผนกบาลี (สนามหลวงแผนกบาลี, 2543)

การศึกษาภาษาบาลีในปัจจุบันได้มีการจัดรูปแบบการศึกษาตามเป็นมาตรฐานการศึกษาในปัจจุบัน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาคณะสงฆ์ โดยการจัดตั้งเป็นโรงเรียนพระปรียัติธรรมแผนกบาลีขึ้นมีเจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ เป็นผู้อำนวยการ และจัดตั้งบุคคลกรทางการศึกษาเหมือนกับโรงเรียนหรือสถานศึกษาทั่วไป

พระสงฆ์ไทยกับปัญหาการศึกษาภาษาบาลี

ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนบาลี ที่มีผลกระทบต่อ การเรียนการสอนบาลีในปัจจุบัน ได้แก่ 1) ด้านหลักสูตร 2) ด้านครูสอน 3) ด้านสื่อการเรียนการสอน 4) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนและแรงจูงใจ 5) ด้านตัวของผู้เรียน 6) ด้าน สถานที่เรียน และ 7) ด้านการวัดผล จากปัญหาที่กล่าวมานี้ สาเหตุของปัญหาจริง ๆ คือ การเปลี่ยนแปลงของสังคม คือสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปจาก สมัยพุทธกาล สมัยหลังพุทธกาล จนถึงสมัยที่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาในเมืองไทยใหม่จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งสังคมยังเป็นสังคมเกษตรกรรมสังคมเกษตรนี้ยังคงดำเนินมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หลังจากนั้นสังคมก็เริ่มเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม จนถึงเมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมาสังคมเข้าสู่สังคมเทคโนโลยี ปัจจุบันนี้ ความเจริญทางด้านวัตถุได้ครอบงำประชากรโลกทั้งหมดไว้ ไม่เว้นแม้แต่วงการสงฆ์

ปัจจุบันกระแสวัตถุนิยมรุนแรงมากในแต่ละสังคม ประชากรในแต่ละสังคมมุ่งแสวงหาเครื่องอำนวยความสะดวก ที่สร้างขึ้นจากเทคโนโลยีต่าง เครื่องอำนวยความสะดวกทั้งหลายสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในยุคนี้ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน โทรศัพท์ โทรทัศน์ เครื่องครัวประเภทต่าง รวมทั้งบ้านทั้งรถ สิ่งเหล่านี้ยังทันสมัย ยิ่งตอบสนอง

ความต้องการของมนุษย์ได้มากเท่าใด ราคาจึงแพง จากที่กล่าวมานี้ทำให้มนุษย์ต้องดิ้นรนมากขึ้นเพื่อให้ได้สิ่งเหล่านี้มา คุณค่าทางจิตใจ ความสำคัญทางด้านจิตใจเกือบจะหายไปจากมนุษย์รวมทั้งสังคมไทย เมืองไทยเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา ปรากฏว่า คนไทยส่วนมากเป็นชาวพุทธแค่นั้นสำหรับคนบ้าน หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทยกับด้อยค่าลงไป สิ่งของคนไทยนับถือมากกว่าพระพุทธศาสนาคือวัตถุนิยมของรวมทั้งเงินทอง แม้แต่การบวช ชาวพุทธถือว่าการบวชเป็นการทดแทนค่าน้ำนม ค่าข้าว ค่าน้ำที่มารดาบิดาเลี้ยงมา ถือว่าเป็นหน้าที่ของชายไทย เมื่ออายุครบบวชแล้วต้องบวช ตามคติความเชื่อดังกล่าว สังคมยุคเกษตรกรรม ชายไทยจะบวชอย่างน้อย 1 พรรษา หรือ 3 เดือนค่อยลาสิกขา แต่ทุกวันนี้การบวชก็เปลี่ยนไป การบวชในปัจจุบันนี้ นิยมบวชกัน 15 ถึง 30 วัน เพราะว่าผู้ที่บวชใจปัจจุบันนี้ส่วนมากต้องลงงานจากบริษัท จากโรงงาน ถ้าทางบริษัทและโรงงานอนุญาตให้บวช จึงจะบวชได้ ระยะเวลาที่สามารถลามาบวชนั้นจะไม่เกิน 30 วัน ถ้าเกินนั้นก็ต้องออกจากงาน

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ คือ ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาภาษาบาลีในประเทศไทย คนบวชหายาก ถึงบวชก็บวชไม่นาน ทั้งนี้เกิดจากการเปลี่ยนไปของยุคสมัยมนุษย์ให้ความสำคัญกับเรื่องจิตใจหรือเรื่องศีลธรรมน้อยลง แต่ให้ความสำคัญกับวัตถุมากกว่า เมื่อคนไม่นิยมบวชหรือบวชก็บวชไม่นาน ผู้ที่จะมาศึกษาภาษาบาลีเพื่อรักษาคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็น้อยลงถึงแม้หลักสูตรหลักสูตร ครูสอน สื่อการเรียนการสอน เป็นต้น จะพัฒนาให้ดียังไง เมื่อคนไม่ให้ความสนใจ ไม่ให้ความสำคัญ การเรียนการศึกษาภาษาบาลีก็ต้องพบกับปัญหาอยู่ตลอดเวลา

แนวคิดเสริมสร้างรูปแบบการศึกษาภาษาบาลี

การเสริมสร้างรูปแบบการศึกษาภาษาบาลี เป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีวิวัฒนาการด้านมิติของภาษามาอย่างยาวนาน บรรดาภาษาทั้งหลายที่มีปรากฏอยู่ในโลก ภาษาบาลีหรือภาษามคธ จัดว่ามีความเป็นเอกลักษณ์ ปรากฏเด่นอยู่ในตัวของภาษาและเป็นภาษาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้แสดงธรรม ซึ่งปราชญ์ทั่วโลกให้การยอมรับว่าเป็นภาษาที่ละมุนละไม มีมิติโครงสร้างทางไวยากรณ์สละสลวย และเป็นภาษาที่ สื่อความหมายได้โดยตรง ไม่ต้องขยายความหรือมีการตีความหมายนำไปสู่การอธิบายความหมายใหม่ เพื่อไม่ให้คลาดเคลื่อนไปจากความหมายเดิม และเพื่อป้องกันสัทธรรมปฏิรูป (ธรรมปลอม) ที่จะพัวพันเกิดขึ้นในอนาคต การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี บุรพจารย์ได้ออกแบบระบบของการศึกษาไว้เพื่อเจียรไนผู้เรียนให้เป็นทรัพยากรด้านบุคคลที่ทรงคุณค่า โดยผ่านกระบวนการของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจวบจนปัจจุบัน หากจะปรับเปลี่ยนเพื่อประยุกต์เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ให้มีความสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน โดยปรับกระบวนการทัศน์ของหลักสูตร

เสียใหม่ จะกลายเป็นศาสตร์การศึกษาในอีกมิติหนึ่ง ที่มีความลุ่มลึกไม่แพ้ศาสตร์สาขาอื่นหรือ ยึดถือการศึกษาในมิติแบบเดิมไว้ (พระมหาวรพล วรพล (ม่วงสาว) และคณะ 2560)

สมัยปัจจุบันนี้ซึ่งเป็นยุคที่ผู้คนต้องดิ้นรนในการเลี้ยงชีวิตมากขึ้น เพราะ (1) ประชากร โลก รวมทั้งประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น (2) กระแสวัตถุนิยมแรง จากเหตุผลทั้ง 2 ข้อนี้การปรับปรุง หลักสูตรเพื่อส่งเสริมให้ผู้สนใจเรียนบาลีมากขึ้นนั้น ควรเน้นไปที่เยาวชนชาวพุทธทั้งหมดที่อยู่ใน วันวันศึกษา เริ่มจากแต่มีวัยต้นจนถึงระดับอุดมศึกษา รวมทั้งสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติ ธรรมด้วย เมื่อมีกลุ่มเป้าหมายแล้วลำดับต่อไปการสร้างแรงจูงใจ เช่น เมื่อเรียนหลักสูตรภาษา บาลีในโรงเรียนจนมีวัยระดับปลายแล้วจะให้โควตาพิเศษให้เข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาดัง ระดับแนวทางในประเทศไทย โดยกำหนดว่าต้องสอบผ่านระดับบาลีศึกษา 3 ที่ทางโรงเรียนจัด สอบวัดผลเองสำหรับนักเรียนทั่วไป ส่วนสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรม เมื่อสอบ ปธ. 1-2 ได้ ก็ให้สิทธิ์ศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ฟรีในระดับปริญญาตรี ถ้าสอบประโยค 3 ได้ ให้ศึกษา ฟรีในระดับปริญญาโท และถ้าสอบได้ ปธ. 6 ถึง 9 ให้ศึกษาฟรีในระดับปริญญาเอก เป็นต้น

การเรียนการสอนภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยมีการปรับปรุงวิธีการเรียนการสอนดังที่ กล่าวมานี้ คือการกำหนดประชากรกลุ่มเป้าหมาย เป็นเยาวชนชาวพุทธทั้งหมดในประเทศไทยที่ กำลังศึกษาตั้งแต่มีวัยจนถึงอุดมศึกษา โดยกำหนดผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับเพื่อเป็นแรงจูงใจ ทั้งนี้ผู้มีส่วนรับผิดชอบทั้งคณะสงฆ์ไทยต้องร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการเพื่อกำหนดหลักสูตร ออกมาอย่างชัดเจน

สรุป

การจัดการศึกษาในสมัยพุทธกาลนั้นยังไม่มีการจัดการศึกษาที่เป็นระบบอย่างปัจจุบันนี้ การศึกษาในสมัยพุทธกาลแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 แบบ คือ 1) การศึกษาในภาคทฤษฎี เรียกว่า คันถธุระ โดยมีพระพุทธเจ้าทรงสอนเอง ด้วยวิธีการแสดงธรรมเทศนา เนื้อหาใน การศึกษา คือเรื่องหลักพระพุทธานุสสติของภิกษุ ทั้งในเรื่องกฎระเบียบและหลักปฏิบัติเกี่ยวกับ สมาธิ และ 2) วิปัสสนาธุระ เป็นการลงมือปฏิบัติสมาธิที่ได้เรียนรู้ในภาคทฤษฎีจากพระพุทธองค์ แล้ว จึงสรุปว่าการศึกษาในสมัยพุทธกาลมีการจัดการเรียนการสอน 2 แบบ คือ ภาคทฤษฎี คือ คันถธุระ และภาคปฏิบัติ คือ วิปัสสนาธุระ การศึกษาสมัยหลังพุทธกาล คือ หลังจาก พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าปรินิพพานและในช่วงแรก ๆ ยังเป็นการศึกษาแบบท่องจำต่อกันอยู่เช่นเดิม จนถึงสังคายนาครั้งที่ 5 ได้มีการจัดบันทึกหลักธรรมลงใบลานเป็นภาษาบาลี ทำให้การศึกษา ภาษาบาลีของพระภิกษุสงฆ์เพื่อรักษาพระพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้าเป็นเรื่องสำคัญยิ่งสำหรับ คณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาททั่วโลก รวมถึงประเทศไทย การศึกษาภาษาบาลีในประเทศไทยได้รับการ นิยมเป็นอย่างมากในยุคแรก ๆ จนถึงยุคกลาง ๆ รัตนโกสินทร์

ในปัจจุบันนี้ความเจริญรุ่งเรืองทางเทคโนโลยีทำให้การเรียนการสอนภาษาบาลีไม่ได้รับความสนใจจากพุทธศาสนิกชน เพราะต้องดิ้นรนในการดำรงชีวิตที่มากขึ้น ฉะนั้น ผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษาบาลี จึงควรปรับปรุงหลักสูตร และกำหนดเป้าหมายกลุ่มผู้ที่จะต้องเรียนบาลีและบาลีศึกษาให้ชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดประโยชน์ที่จะได้รับเมื่อเรียนจบหลักสูตรบาลีตามระดับ ประโยค ปธ. ให้ชัดเจนทั้งบาลีและบาลีศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2526). *คู่มือบรรพชาอุปสมบท ฉบับกรมการศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2527). *ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ภาค 2*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระธรรมปัญญาภรณ์ (สุชาติ ธรรมรัตน์) และ พระมหาทองดี ปญญาชีโร. (2548). *การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี*. กรุงเทพฯ: อักษรการพิมพ์.
- พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). (2544). *ลัทธิทนต์ตตมาลา คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร.
- พระมหาทองดี ปญญาชีโร. (2545). *คู่มือเปิดตำราเรียนบาลีสำนักศาสนศึกษาวัดเทพศิลา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาปรีดา สกกธมโม. (2550). *ความเป็นมาของภาษาบาลี*. สืบค้น 25 ตุลาคม 2550, จาก www.balee.net/title.html - 8k.
- พระมหาวรพล วรพล (ม่วงสาว) และคณะ. (2560) แนวโน้มการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในประเทศไทย. *วารสาร Journal of Yanasangvorn Research Institute Vol.10 No.1 (January – June 2019)*.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2536). *พระสูตรและอรรถกถาแปล ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค*. เล่มที่ 3 ภาคที่ 1 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- มานพ พลไพรินทร์. (2526). *ปัญหาและความต้องการด้านการเงินโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาทั่วประเทศ* (ปริญญาานิพนธ์. กศ.ม. การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สนามหลวงแผนกบาลี. (2536). *เรื่องสอบบาลี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2543). *เรื่องสอบบาลี*. กรุงเทพฯ: อักษรการพิมพ์.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2541). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.

